

Ásta Svavarsdóttir

Að blóta á íslensku

1 Inngangur

Blót og blótsyrði í ýmsum málum hafa notið vaxandi athygli fræðimanna á undanförunum árum og áratugum.¹ Fjallað hefur verið um þau frá ýmsum hliðum, einkum frá sálfræði- og taugafræðilegu, málfélagslegu og málnotkunarlegu (pragmatísku) sjónarhorni. Sjónum hefur t.d. verið beint að viðhorfum til blóts og blótsyrða í samfélaginu, að viðbrögðum fólks við blóti annarra og að notkun blótsyrða og hlutverki blóts í tjáskiptum (sjá t.d. Jay og Janschewitz 2008, Menuta og Fjeld 2016, Finkelstein 2018, Stapleton 2010, 2020, Stapleton o.fl. 2022). Einnig hafa fræðimenn skoðað málfræðileg einkenni blótsyrða og borið saman eðli þeirra og einkenni í ólíkum tungumálum, þar á meðal í Norðurlandamálunum (sjá t.d. Menuta og Fjeld 2016, Hoeksema 2018, Fjeld o.fl. 2019, Coats 2021). Blótsyrði eru sótt til ákveðinna merkingarsviða og algengt er að þau tengist trú og trúarlífi, kynlífi og kynfærum, líkamstarfsemi (einkum úrgangsefnum líkamans) og sjúkdómum eða fötlun. Það er mismunandi eftir mál-samfélögum og menningarsvæðum hvers eðlis blótsyrðin eru og Hoeksema (2018:161) bendir t.d. á hvað þrjú germönsk mál í Norður-Evrópu – hollenska, þýska og sænska – eru ólík að þessu leyti.

¹ Þessi grein er byggð á fyrirlestri á málþinginu „Swearing and society/Blótsyrði og samfélag“ sem haldið var í Reykjavík 2.–3. desember 2021. Málþingið var það sjöunda í röðinni á vegum alþjóðlegs hóps fræðimanna (SwiSca) og er tilvist hans til marks um áhuga á þessu rannsóknarsviði. Ég þakka þátttakendunum á málþinginu og Helgu Hilmisdóttur sérstaklega fyrir góðar athugasemdir við erindið. Ritrynum og ritsjórum er líka þakkað fyrir gagnlegar ábendingar.

Erfitt hefur reynst að skilgreina blót og blótsyrði (e. *swearing/swear word*; d. *banden/bandeord*) nákvæmlega og afmarka þau skýrt frá annarri tilfinningahlaðinni málnotkun eins og t.d. skammaryrðum og dónaskap. Anderson og Trudgill (1990:53) tiltaka þrjú atriði sem einkenni blót: að orðið eða orðasambandið vísi til einhvers sem er bannað eða brennimerkt („taboo and/or stigmatized“) í málsamfélaginu; að það skuli ekki túlkað bókstaflega; og að það megi nota til að tjá sterkar tilfinningar eða viðhorf. Benda má á að bann eða brennimerking orða og orðfæris er bæði háð tíma og tíðaranda og viðhorfin geta auk þess verið breytileg milli hópa innan málsamfélagsins. Þá má ætla að notkun orðanna í bókstaflegri merkingu á hverjum tíma geti haft áhrif á afstöðu fólks til þeirra sem blótsyrða. Í íslensku nútímamáli er *helvíti* t.d. mun sjaldnar notað sem tilvísun til vistarveru fordæmdra en sem blótsyrði og hin eiginlega merking hefur væntanlega ekki sama trúarlega þunga í huga flestra málnotenda og áður var. Eigi að síður er orðið í fullu gildi sem blótsyrði. Allan (2018:1) bendir enda á að „what is in fact tabooed is the use of those words and language in certain contexts; in short, the taboo applies to instances of language behaviour“. Blótsyrði eru örlítill hluti orðaforðans í hverju tungumáli, notkun þeirra er almennt frekar formúlukennd og blót og blótsyrði koma fyrst og fremst fyrir í óformlegum samskiptum fólks, sérstaklega í talmáli en einnig í persónulegum skrifum. Algengast er að blót og blótsyrði tjái neikvæðar tilfinningar eins og reiði, píring, vanmáttarkennd og skömm en það er þó ekki einhlítt því stundum er gripið til blótsyrða til að leggja áherslu á jákvæð viðhorf eins og aðdáun, ánægju, samsömun eins og sjá má af samhengi þeirra, t.d. *djöfulsins snilld!*

Þessum þætti íslenskrar málnotkunar hefur lengst af verið lítil gaumur gefinn þótt umfjöllun um hann hafi aukist á síðari árum. Guðmundur Finnbogason (1927) var, eftir því sem næst verður komist, fyrsti fræðimaðurinn sem fjallaði um íslenskt bölv og ragn. Hann beindi sjónum sínum einkum að blótsyrðunum sjálfum, uppruna þeirra og sögu, og það sama á við um flest síðari skrif um efnið (sjá einkum Halldór Halldórsson 1987, Guðrúnu Kvaran 2001, 2007, Einar Lövdahl Gunnlaugsson 2016, Veturliða Óskarsson 2017) þótt sumir höfundar hafi einnig vikið að notkun blótsyrðanna og textasamhenginu sem þau birtast í. Þá hafa íslensk blótsyrði verið skoðuð í samamburði við blótsyrði í öðrum málum og má þar einkum nefna tvær nýlegar rannsóknir. Önnur þeirra beindist að notkun enska blótsyrðisins *fuck* og tengdra orða sem hafa á síðustu árum og áratugum verið tekin

að láni í mörgum málum, þ. á m. íslensku og öðrum Norðurlandamálum (Fjeld o.fl. 2019). Hin var málfélagsleg rannsókn á notkun blóts- og skammaryrða í færslum norrænna málnotenda á samfélagsmiðlinum Twitter og fól einkum í sér samanburð á notkun karla og kvenna á slíkum orðum, bæði í tístum þeirra á móðurmálinu (dönsku, finnsku, íslensku, norsku eða sænsku) og á ensku (Coats 2021).

Í þessari grein er fyrst og fremst leitast við að greina og lýsa helstu einkennum blóts og blótsyrða í íslensku eins og þau birtast í þeim gögnum og heimildum sem stuðst er við. Áhersla er einkum lögð á formgerð blótsyrðanna og þess setningarsamhengis sem þau standa í, meðal annars með tilliti til setningafræðilegs hlutverks þeirra. Athyglinni er ekki síst beint að því hvaða skapandi leiðir málnotendur hafa farið til þess að móta og auka orðfærið á þessu sviði og hvernig setningafræðilegum möguleikum er beitt til þess að hafa áhrif á tjáninguna, meðal annars með því sem kallað hefur verið að tvinna eða hnýta saman blótsyrði. Efnisskipan er þannig að í 2. kafla er gerð stutt grein fyrir efnivið og aðferðum við rannsóknina. Síðan er í 3. kafla fjallað um íslensk blótsyrði, einkum merkingarleg og orðgerðarleg einkenni þeirra, og um leiðir sem farnar hafa verið til að auka blótsyrðaforðann. Í 4. kafla er sjónum beint að setningarlegu hlutverki og setningarlegri stöðu blótsyrða í íslensku og sýnd dæmi um mismunandi setningargerðir þar sem blót er uppistaða eða einkennandi þáttur setninga eða setningarhluta. Í lokakaflanum eru helstu niðurstöður dregnar saman og ræddar.

2 Efniviður og aðferðir

Við undirbúning rannsóknarinnar varð til orðalisti sem á rætur að rekja til fyrri skrifna um íslensk blótsyrði en hann var síðan aukinn eftir því sem ný orð og orðmyndir komu í ljós í rannsókninni. Listanum var ekki ætlað að vera tæmandi heldur var meginmarkmiðið að ná utan um algeng blótsyrði í íslensku svo og orð sem þóttu áhugaverð vegna formlegra einkenna sinna. Notkun orðanna var síðan skoðuð í þeim textaheimildum sem lagðar voru til grundvallar og rannsóknin snerist fyrst og fremst um þau blótsyrði sem þessar heimildir staðfestu að séu notuð í nútímamáli.

Meginheimild rannsóknarinnar var *Mörkuð íslensk málheild (MÍM)*, textasafn með 25 milljónum lesmálsorða úr völdum textum frá fyrsta áratug 21. aldar. Tvær ástæður eru fyrir því að MÍM var valin sem

grundvöllur rannsóknarinnar þótt til séu stærri íslenskar málheildir og textasöfn: Önnur er sú að MÍM er svokölluð „jafnvæg“ málheild sem þýðir að textarnir í henni eru fjölbreyttir og að umfangi og hlutfalli mismunandi textagerða er ætlað að endurspeglar raunveruleikann eftir því sem hægt er. Textarnir eru bæði útgefnir og óútgefnir, formlegir og óformlegir, skáldverk og ýmiss konar nytjatextar og þótt í henni séu aðallega ritaðir textar er þar líka svolítið af talmálsefni sem hefur verið nákvæmlega umritað í texta. Vegna skorts á tiltækum gögnum er þó ljóst að hlutur talmáls er of lítill miðað við vægi þess í daglegri málnotkun. Hin ástæðan er sú að MÍM er nægilega stór til að skila vænu dæmasafni en ekki stærri en svo að hafa má góða yfirsýn yfir leitarniðurstöðurnar. Auk hennar var stuðst við önnur málsöfn, einkum *Ritmálssafn Orðabókar Háskólans* (ROH), vefsafnið *Tímarit.is* sem geymir íslensk blöð og tímarit og sögulegt samtalasafn úr skáldverkum frá miðri 19. öld fram til upphafs 20. aldar.² Í þessi söfn má sækja eldri dæmi um blót og blótsyrði en finna má í MÍM og þau eru einkum höfð til samanburðar við það sem þar er.

Í MÍM eru allar orðmyndir málfræðilega markaðar og lemmaðar, þ.e.a.s. greindar eftir málfræðilegum einkennum (orðflokkur, kyn, tala, fall o.s.frv.) og tengdar við tiltekið uppflettiorð (sjá Sigrúnu Helgadóttur o.fl. 2012). Í vefviðmóti MÍM bjóðast fjölbreyttir og sveigjanlegir leitarmöguleikar. Leitin getur verið misflókin, hún getur bæði miðast við textastrengi og greiningaratriði og bæði má leita að tiltekinni orðmynd og ákveðnu uppflettiorði í öllum sínum myndum. Þá er mögulegt að leita að fleiri en einu orði í einu og einnig að orði eða orðmynd í tilteknu samhengi. Leitin skilar niðurstöðum í formi orðstöðulykils – leitarorðinu ásamt því sem fer næst á undan og eftir því (5–20 orð hvoru megin) – og auðvelt er að keyra niðurstöðurnar út úr vefkerfinu og vinna með þær. Greining á setningarlegum einkennum blótsyrðanna – stöðu þeirra, hlutverki og textasamhengi – byggist fyrst og fremst á dæmum úr MÍM og öll notkunardæmi sem sýnd eru í greininni eru sótt til hennar nema annað sé tekið fram.

² Þetta safn er enn í smíðum á vegum höfundar þessarar greinar og hefur enn ekki verið gert aðgengilegt öðrum. Í því eru samtöl úr leikritum, smásögum og skáldsögum og þetta eru því skálduð samtöl þótt ætla megi að höfundar verkanna reyni þar að líkja eftir orðaskiptum eins og þau tíðkuðust í samtíma þeirra.

3 Blótsyrði í íslensku

3.1 Orðaforði

Gömul íslensk blótsyrði eiga rætur í trúarlegum orðaforða og byggjast fyrst og fremst á fjölmörgum heitum hins vonða og verri staðar í kristinni trú. Þessi orð eru enn uppistaðan í blóti á íslensku ef marka má MÍM. Algengustu blótsyrðin sem þar koma fram eru *helvíti* (673 dæmi), *djöfull* (407), *andskoti* (308) og *fjandi* (258) í einhverri mynd. Fast á hæla þeim fylgja tvö lýsingarorð, *fokking(s)* (200), sem er nýlegt tökuorð úr ensku *fucking*, og *bölvaður* (105). Auk þess eru alls 157 dæmi um *fokk* sem rekja má til enska blótsyrðisins *fuck* en á sér einnig eldri sögu í íslensku (Einar Lövdahl Gunnlaugsson 2016, Veturlíði Óskarsson 2017) og því er hæpið að líta á öll dæmi um það sem blótsyrði eins og síðar verður komið að. Færri dæmi eru um ýmis önnur blótsyrði: ensku tökuþlóttsyrðin *sjitt/shit* (78) og *damn* (18) auk hefðbundnari íslenskra blótsyrða eins og *fjári* (51), *skratti* (22), *ári* (16), *skrambi* (12), *þremill* (6) o.fl. ásamt lýsingarorðunum *bannsettur* (20), *helvískur* (15), *ekksen(s)* (10) og *fökkt* (6). Það síðastnefnda er komið úr ensku *fucked* (sbr. líka áður nefnd *fuck* og *fucking*) og birtist aðallega í óaðlagadri enskri mynd. Uppruni hins ógagnsæja lýsingarorðs *ekksen(s)*, sem dæmi eru um síðan um miðja 19. öld, er óljós. Guðrún Kvaran (2001) hefur stungið upp á því að orðið, sem á sér ýmsar birtingarmyndir (þ. á m. *ekksin(s)*, *ekki sinn/sen*, *ekki-sinn/sen*, sbr. ROH), gæti verið ummyndun úr danska forliðnum *ærke-* 'erki-', sem í eldri dönsku var bæði skeytt framan við niðrandi nafnorð og notað eitt sér sem lýsingarorð, einkum í efsta stigi *ærkeste* 'alversti' (sbr. sögulegu dönsku orðabókina ODS). Guðmundur Finnbogason (1927:58) vildi aftur á móti rekja *ekksen(s)* til orðatiltækisins *fjandinn ekki sinn* sem hann taldi fela í sér afturköllun á nafni hins vonða. Sum gömul blótsyrði sem talin eru í eldri skrifum koma varla eða ekki fyrir í MÍM, t.d. *ólukka* (1), *rækall* (2) og *grefill* (0), svo þau virðast a.m.k. vera fátíð nú á dögum.

Það er áberandi að íslensk blótsyrði einskorðast ennþá að mestu leyti við trúarlegan orðaforða þrátt fyrir að samfélagið sé nú að miklu leyti veraldlegt og áhrif kirkju og kristni mjög takmörkuð miðað við fyrri tíð. Í ROH, sem geymir notkunardæmi úr heimildum allt frá miðri 16. öld, eru raunar sárafá dæmi sem sýna notkun þessara orða sem blótsyrða fyrr en á 19. öld og fyrir þann tíma virðast orðin fyrst og fremst hafa verið notuð í eiginlegri merkingu um djöfulinn,

óvini og helvíti sem kvalastaðinn. Eigi að síður bregður fyrir gömlum dæmum um málnotkun sem líkist síðari tíma blóti eins og sjá má í (1).

- (1) a. jeg skyllða alldre Södafells niotande verða **fiandans strakurinn**. (16. öld)
- b. Hann kallar hana **helvítis hóru**. (17. öld)
- c. en eg get ei afhent það [þ.e.: blaðið] / **andskotans** fyrir **kulda**. (18. öld)

Þess ber að geta að meirihluti dæma í ROH er úr prentuðum heimildum og framan af var megnið af útgefnu efni á Íslandi trúarleg rit. Gömul dæmi af þessu tagi eru þó fyrst og fremst úr veraldlegum textum og þeim fer mjög fjölgandi þegar kemur fram á 19. öld auk þess sem orðtekin rit verða þá miklum mun fjölbreyttari. Dæmafæð um blót og blótsyrði fyrir þann tíma gæti því orsakast af skorti á heimildum fremur en að málnotendur hafi blótað minna fyrir þann tíma. Dæmin í MÍM eru að langmestu leyti úr þrenns konar textum: skáldsögum (samtalssköflum) og bloggi, sem eru síðari tíma textagerðir, og úr tal máli, sem engar beinar heimildir eru um frá eldra skeiði.

Orð af öðrum sviðum en því trúarlega, t.d. orð um kynlíf, kynfæri og líkamsúrgang, hafa ekki þróast út í blótsyrði í íslensku eins og gerst hefur í mörgum öðrum málum fyrr og síðar. Ensku blótsyrðin *fuck*, *fuckin*g, *fucked* og *shit* eiga rætur á þeim sviðum en þau hafa verið fengin að láni sem blótsyrði og efast má um að þeim fylgi einhver sérstök bannhelgi sem stafi frá merkingu þeirra í ensku. Að svo miklu leyti sem þau eru bannorð í íslensku má frekar ætla að það tengist notkun þeirra sem blótsyrða, sbr. fyrri tilvísun í orð Allan (2018:1) um að bannið (e. *taboo*) beinist að málhegðuninni sjálfri fremur en upprunalegri merkingu orðanna. Hvað orðið *fuck* varðar skiptir líka máli að þar hefur enska blótsyrðið runnið saman við eldra orð, *fokk* ‘lítillfjörlegt starf, gagnslaust dútl, slór; leiðindi, vesen’, eins og sést á því að algengasta mynd þess í íslensku er *fokk* (og lýsingarorðið *fokking*) en sjaldan *fökk* (og *fökking*) eins og búast mætti við miðað við önnur ensk tökuorð með sama stofnsérhljóði, t.d. *pöbb*, *töff* – og *fökkt* (e. *fucked*) (Veturliði Óskarsson 2017:123–125; sjá einnig grein Veturliða í þessu hefti). Auk þess er nafnorðið *fokk* ekki notað eingöngu sem blótsyrði heldur einnig á þann hátt og í þeirri merkingu sem lengi hefur tíðkast.

Ef að lokum er litið svolítið til hliðar við eiginleg blótsyrði og á annan ljótan munnsöfnuð (e. *bad language*, sbr. Anderson og Trudgill 1990) eins og skammaryrði, uppnefni eða niðrandi ummæli um fólk

Þá kemur í ljós að þar birtast merkingarsvið sem blótsyrði í ýms-um málum eru sótt til. Þar má nefna orð sem vísa til andlegrar eða líkamlegrar fötlunar (þótt nú þyki þau óboðleg til þess), t.d. *fáviti*, *hálfviti*, *aumingi*, *fífl* o.fl. af því tagi, eða orð sem tengjast óæðri líkams-pörtum og/eða líkamlegum úrgangi, t.d. *karlpungur*, *skíthæll*. Orð sem vísa á einhvern hátt til kynlífs eru þó sérstaklega höfð um konur, t.d. *hóra*, *mellutussa* og *kunta*. Í málnotkun eru slík skammaryrði eða niðrandi orð oft tengd blótsyrðum eins og við munum sjá dæmi um í 4. kafla og þess má geta að slík orð voru talin með í norrænni samanburðarrannsókn sem nefnd var í inngangi greinarinnar. Þar komu m.a. fram mörg dæmi um orðin *kúkur*, *hálfviti*, *auli*, *gerpi*, *hóra* og *tík* í Twitter-færslum á íslensku (Coats 2021:41). Því má bæta við að forliðir eins og *skít(a)*- og *drullu*- eru líka algengir í skammaryrðum og til áherslu í lýsingarorðum, t.d. fundust nafnorðin *skítapakki*, *skítmenni*, *skítseyði*, *drullubesefi* og *drullusokkur* um fólk og lýsingarorðin *skít-hræddur*, *skítblankur*, *drullufúll*, *drulluspældur* og *skít-drullusæmilegur* í MÍM.

3.2 Orðgerð og orðmyndun

Íslenski blótsyrðaforðinn er lítill að vöxtum en í tímans rás hafa málnotendur farið ýmsar leiðir til að auka hann. Ný blótsyrði hafa sprottið upp af hljóðfræðilegum tilbrigðum, s.s. *anskoti* og *asskoti* sem eru eðlilegar samlögunarmyndir af *andskoti* en birtast oft sem sérstakar ritmyndir og sú síðarnefnda, myndin *asskoti*, er t.d. sjálfstætt uppflettiorð í *Íslenskri orðabók* (2002), merkt „vægt blótsyrði“ öfugt við orðið *andskoti* sem þar er merkt gróft. Notkun samlögunarmyndanna hefur m.ö.o. fengið það hlutverk að draga úr styrk eða bannhelgi orðsins miðað við grunnorðið. Svipuðu hlutverki gegndi smækkunarviðskeytið í orðum eins og *djöfsi* og *ansi* (af *an(d)skoti*) sem hvorugt virðist notað að ráði sem blótsyrði nú á tímum. Í MÍM reyndust engin dæmi um það fyrrnefnda og það er hvorki talið blótsyrði í *Íslenskri orðabók* (2002) né *Íslenskri nútímamálsorðabók*. Hið síðarnefnda er aftur á móti talið „vægt blótsyrði“ í þeim báðum en dæmin í MÍM benda til þess að í nútímamáli sé það lítið notað sem slíkt og þá eingöngu myndin *ansans*. Önnur mynd orðsins, *ansi*, er að vísu býsna algeng en hún er nú notuð sem almennt atviksorð með lýsingarorðum í merkingunni ‘talsvert, frekar, nokkuð’ en ekki sem blótsyrði.

Önnur leið til að veikla blótsyrði felst í eins konar skammstöfun á fyrri hluta þeirra. Þannig eru orðin *bévaður* og *béaður* leidd af lýsingarorðinu

bölvaður með því að setja saman nafn upphafsstafsins *bé* og síðari hluta orðsins *-(v)aður* og á sama hátt er *bésettur*, sem dæmi er um í ROH, myndað af *bannsettur*. Orðmyndin *défill* hefur verið skýrð á sama hátt, þ.e.a.s. sem upphafsstafur orðsins *djöfull* að viðbættum síðari hluta þess (Guðrún Kvaran 2007), en Halldór Halldórsson (1987 (3)) taldi hins vegar að hún væri sprottin af hljóðbreytingu sem breytti *djö-* í *dje-* með afkringingu, sbr. tvímyndir annarra orða eins og *smjör* og *smér*.

Enn má telja sérstaka orðmyndun sem Halldór Halldórsson (1987 (5)) kallaði samrunaorð eða blendinga og virðist gegna svipuðu hlutverki, þ.e.a.s. að draga úr styrk blótsyrða. Hún felst í því að tveimur samsettum eða afleiddum blótsyrðum er slegið saman. Oftast eru það orð sem hvort um sig er tvö myndön (auk beygingarendingar) og þá er fyrra myndaninu úr öðru þeirra og síðara myndaninu úr hinu slegið saman. Þannig hafa orðið til blótsyrðin *an(d)svíti* (eða *assvíti*) úr orðunum *an(d)skoti/asskoti* og *helvíti*, *déskoti* úr orðunum *défill* (eða nafni fyrsta bókstafsins í *djöfull*) og *andskoti* og *bévíti* úr heiti upphafsstafsins í orðinu *bölvaður* (sbr. orð eins og *bé(v)aður*) og síðari orðhlutanum úr *helvíti*. Einnig má nefna orðið *asskoll* sem er sett saman úr fyrri lið orðsins *asskoti* og ósamsetta orðinu *skoll*. Dæmi um öll þessi orð má finna bæði í MÍM og ROH og þau þeirra sem eru uppflöttiorð í orðabókum eru þar talin væg blótsyrði.³

Ætla má að grunnhlutverk ofangreindra orðmyndunaraðferða, sem eru óvenjulegar og fyrst og fremst einkennandi í blótsyrðum, hafi verið það að mynda einhvers konar feluorð á tímum þegar meiri bannhelgi fólst í því að nefna Satan, púka hans og ríki en nú er. Þannig voru blótsyrðin slitin frá orðunum sem liggja þeim til grundvallar í eiginlegri merkingu þeirra. Um leið eru nýmyndanirnar almennt vægari blótsyrði en grunnorðin og tilvist þeirra stuðlar þannig að ríkari orðaforða og auknum möguleikum á merkingarblæbrigðum á þessu sviði málsins.

Önnur og öllu hefðbundnari orðmyndun eru samsett orð með blótsyrði sem síðari lið, t.d. *mannfjandi*, *hommadjöfull*, *lögguhelvíti*, *drengandskoti*, *kattarfjandi* o.s.frv., orð sem eru sérstök að því leyti

³ Sagnir hafa líka verið leiddar af orðunum *djöfull*, *andskoti*, *fjandi* og e.t.v. fleirum: *djöfla(st)*, *andskota(st)* og *fjanda(st)*. Í ROH eru dæmi um þessar sagnir frá 19. og 20. öld, þar á meðal dæmi sem tengjast blóti, t.d. „Mèr er sama þó þú **andskotir** mèr út, **djöflir** mèr undir allar neðstu hellur helvítis.“ (1900) og „Hafðu helvízka skömm fyrir lesturinn! Þeir eru allir komnir til andskotans. Eg held það sé bezt, að við **fjöndumst** á eptir.“ (1914). Almennt eru sagnirnar þó ekki notaðar sem blótsyrði og í orðabókum eru þær ekki merktar sem slík (þær eru oftast í miðmynd og merkja þá t.d. 'hamast'). Það verður því ekki fjallað frekar um þær hér.

að þau hafa merkingarlegan vinstri haus (sjá t.d. Guðrúnu Kvaran 2005:149) öfugt við þorra samsettra orða í íslensku sem hafa hægri haus, bæði merkingarlega og formlega. Þessi orð eru sjálf notuð sem blótsyrði og svara oftast til blótsyrðasambanda eins og *fjandans maðurinn* eða *andskotans drengurinn*. Blæbrigðin hér skapast af formlegum einkennum fremur en merkingarlegum því ekki verður séð að annað orðalagið sé sterkara eða grófara en hitt. Algengast virðist að slíkar samsetningar vísi til lifandi vera ef marka má dæmi sem fundust í MÍM en ekki þó eingöngu því þar eru t.d. líka dæmi um orðin *strætódjöfull*, *brankítisfjandi* og *bananahelvíti*.

Loks er orðaforðinn aukinn með því að taka blótsyrði að láni úr öðrum málum, eins og sést á því að dæmi um nýleg tökuorð úr ensku eru býsna algeng í gögnunum. Þeim fylgir ekki sama bannhelgi í íslensku og í upprunamálinu, nema þá sem blótsyrðum, en erfitt er að meta styrk þeirra í íslensku í samanburði við önnur blótsyrði.

3.3 Orðmyndir og orðflokkar

Langflest íslensk blótsyrði eru fallorð, annaðhvort nafnorð eða lýsingarorð, og beygjast sem slík. Nafnorðin eru ýmist með eða án ákveðins greinis þegar þau eru notuð sem blótsyrði. Þau hafa þó ekki alltaf dæmigerða stöðu eða hlutverk nafnorða þegar þau eru notuð sem blótsyrði og í sumum tilvikum má segja að tilteknar orðmyndir hafi fengið sjálfstæða stöðu með endurtúlkun á setningarlegu hlutverki þeirra (sjá nánar í 4. kafla). Það er t.d. eðlilegra að líta á orðmyndina *helvíti* í setningunni *Þetta var helvíti góð bíómynd!* sem atviksorð en nafnorð þótt hún sé nafnorð í öðru samhengi – og ævinlega þegar orðið er notað í eiginlegri merkingu.

Þótt flestar myndir blótsyrðanna falli inn í beygingarmunstur viðkomandi nafnorða eru dæmi um orðmyndir sem ekki eiga sér neinn stað í þeim, t.d. myndirnar *djöfulli*, *djöfulann*, *helvítans* og *helvítins*. Þeim bregður öllum fyrir í MÍM þótt dæmin séu ekki mörg, flest um *djöfulli* (14), en dæmi má einnig finna í öðrum heimildum, bæði í ROH og á vefnum *Tímarit.is*. Slíkar orðmyndir koma einkum fyrir þar sem ekki er um dæmigerða nafnorðsstöðu að ræða og ætla má að þær beri vott um að tengslin milli blótsyrðanna og samsvarandi nafnorða í eiginlegri merkingu hafi veikst. Oft hefur orðmyndin hlutverk atviksorðs eins og sést í dæmunum í (2). Það fyrra er úr bloggtexta í MÍM en það síðara úr blaðatexta frá 1950 af *Tímarit.is*.

- (2) a. Þetta líf. Allt svo **djöfulli** flókið.
 b. séníalskur neisti getur skyndilega orðið að **helvítans** miklu báli.

Í lokin skulu nefndar orðmyndirnar *djöf* og *djöfs* sem nokkur dæmi eru um í MÍM. Þetta eru stýfðar myndir af orðinu *djöfull*, sú síðarnefnda trúlega af eignarfallsmyndinni *djöfuls* eins og sést af samhenginu: *djöfs bömmur*. Halldór Halldórsson (1987 (4)) nefnir áþekka mynd, *déls*, sem hann telur styttingu á eignarfalli af ókringdu myndinni *défls* (sjá líka ROH undir *déls* og *déll*).

4 Setningarhlutverk og setningagerð

4.1 Inngangur

Flest blótsyrði eru upphaflega fallorð eins og áður segir. Ef til vill væri þó réttara að segja að þau séu leidd af tilteknum fallorðum því skynsamlegt gæti verið að greina á milli orðanna í eiginlegri merkingu sem skírskotar beint til tiltekins fyrirbæris eða hugmyndar og samsvarandi blótsyrða sem ekki hafa skýra merkingartilvísun heldur eru notuð til að tjá tilfinningar eða viðbrögð við innra eða ytra áreiti. Þótt einstöku myndir nafnorðsblótsyrðanna falli ekki inn í hefðbundið beygingarmunstur eins og rakið var í 3.3 þá svara langflestar myndir þeirra til tiltekinna beygingarmynda samsvarandi orða. Hitt er annað mál að orðmyndirnar hafa ekki alltaf sambærilega stöðu og hlutverk í setningum og samsvarandi beygingarmynd af almennu nafnorði. Fjallað verður um slík tilvik og annað sem varðar setningarlegt samhengi blótsyrða í þessum kafla.

Sagnir sem hafðar eru um blót og blótsyrði í íslensku, þ.e.a.s. til þess að lýsa athæfinu sem slík málnotkun felur í sér, eru einkum tvær – að *blóta* og að *bölva*. Þær geta báðar verið áhrifslausar og vísa þá til athæfisins almennt án þess að það beinist að einhverjum eða einhverju sem tiltekið er í segðinni. Þær eru einnig notaðar sem áhrifssagnir og taka þá með sér andlag í þágufalli: *blóta/bölva* einhverjum eða einhverju sem þá er oftast vísað til í kjarna blótsyrðaliðarins og blótsyrðin koma fremur fram sem ákvæðisorð með honum.⁴ Hér á eftir

⁴ Sögnin *blóta* getur vissulega einnig tekið með sér þolfallsandlag en þá er merkingin önnur, þ.e. 'dýrka, tilbiðja (heiðið goðmagn)', og tengist ekki blóti og blótsyrðum í þeim skilningi sem hér er fjallað um.

verða fyrst skoðuð dæmi þar sem blótsyrði myndar kjarna setningarliðarins sem það stendur í; þau dæmi mætti segja að sýndu það að bölvva. Síðan verður fjallað um dæmi þar sem blótsyrðin standa sem ákvæðisorð með kjarnaorði sem er sjálft ekki endilega blótsyrði – en aftur á móti gjarnan skammaryrði eða niðrandi tilvísun til þess sem er blótað – og liðurinn endurspeglar það að bölvva einhverjum eða einhverju. Samhliða verður hugað að stöðu og setningafræðilegu hlutverki blótsyrðanna, bæði innan setningarliða og í víðara setningarsamhengi. Sérstakur gaumur verður gefinn að því sem kallað er að tvinna eða hnýta saman blótsyrði eða að krossbölvva, fyrirbæri sem er algengt þegar blótað er á íslensku.⁵ Þar verður hugað að setningarlegri hegðun blótsyrðanna, innbyrðis tengslum þeirra og afstöðu og hvernig þau raðast upp innan setningarliða. Ekki er gerð tilraun til að gefa tæmandi mynd af notkun blótsyrða eins og þau birtast í gögnunum heldur er fyrst og fremst leitast við að fanga nokkur áberandi setningarleg einkenni blóts og blótsyrða í íslensku.

4.2 Blótsyrði sem kjarni setningarliða

Nafnorð með eða án greinis – og þar með flest blótsyrði – geta myndað nafnliði ein og sér eða með einu eða fleiri ákvæðisorðum. Í blóti eru slíkir nafnliðir algengir sem upphrópanir og standa þá sjálfstæðir sem eins konar setningarígildi. Fari eitthvað á undan og/eða eftir slíkum liðum er það sem stendur utan blótsyrðaliðarins án beinnar tengingar við hann. Í (3) eru sýnd ýmis dæmi um slíkar upphrópanir (blótsyrðaliðirnir feitletraðir).

- (3) a. Gaaaaah!!! Ég svaf yfir mig. **Andskoti, djöfull og dauði.**
 b. „**Fjandinn!**“ segir skipstjórinn og stekkur á fætur.
 c. „**Andskotans!**“ Siggi Hönnu sparkaði reiðilega í stein á hlöðugólfinu.
 d. og þá sagði hún „**Helvítis!**“ og fór að afgreiða næsta bíl.
 e. **Djöf ...** við sváfum aftur yfir okkur!
 f. **andskoti**, hvað hún er erfið kvikmyndagetraunin í dag.
 g. „**Djöfullinn sjálfur!** Á ég að vita um hvað þetta snýst?“

⁵ Hér verður ekki fullyrt um það hvort slík samtíðing blótsyrða tíðkist víðar en í íslensku. Í umræðum á málþinginu nefndi Ruth Vadtved Fjeld, sem rannsakað hefur og skrifað um blótsyrði í norsku og fleiri málum, að sama fyrirbæri væri þekkt í Norður-Noregi og bendir sú athugasemd til þess að það sé a.m.k. ekki einkennandi fyrir blót á norsku almennt.

- h. „Nú, **hver andskotinn**, ég þekkti þig ekki“ sagði Smári.
- i. „**Djöfull** maður, þetta fer alveg með mig.“
- j. „Ja, **hver fjandinn**, kona, það er rétt hjá þér, ég er 86 ára gamall.“
- k. Hey ... **hvor skrambinn!!** Ég ætlaði að vera geigt snéðug.
- l. „**Premillinn sjálfur**“, sagði Hallkell ergilega.
- m. „**Fokk**. Þetta var alveg glatað.“
- n. **Shit**, hvað það væri mikil snilld!
- o. **sjitt** maður ég var búinn að skrifa geðveikan pistil [...] þegar ég ýtti á einhvern hnapp sem eyddi öllu út.

Í öllum dæmunum í (3) kemur blótið fram í beinni ræðu, annaðhvort í tilsvári – raunverulegu eða skálduðu (flestar dæmin hér eru úr skáldsögum) – eða persónulegum texta sem skrifaður er í eigin nafni (í þessu tilviki bloggtextum). Yfirleitt stendur blótsyrðið eða blótsyrðaliðurinn sjálfstætt í upphafi segðarinnar, langoftast í nefnifalli. Í (3c–d) eru þó eignarfallsmyndirnar *andskotans* og *helvítis* án þess að neinn fallvaldur sé nærri.⁶ Eignarfallsmyndir blótsyrða – og reyndar fleiri myndir – koma oft fyrir í óvenjulegri stöðu í setningum og það gæti bent til vaxandi aðskilnaðar milli blótsyrðanna í margvíslegum myndum og samsvarandi nafnorða í eiginlegri merkingu (sjá nánar í 4.3). Blótsyrðið er þarna eins konar upphrópun, án beinna setningafræðilegra tengsla við það sem fer á undan eða eftir, en í sumum dæmum er þó ákvæðisorð með blótsyrðinu sem myndar setningarlið með því, *hver/hvor* í (3h, j og k) og *sjálfur* í (3g og l). Óákveðin fornöfn, eins og þau sem birtast í þessum dæmum, eru algeng í slíkum blótsyrðaliðum. Ávarpsorð getur fylgt upphrópunum af þessu tagi, *maður* í dæmum (3i og o) og *kona* í (3j), en það er ekki hluti af blótinu og einungis laustengt því. Það sama á við um orðræðuagnirnar *nú* í dæmi (3h), *ja* í (3j) og *hey* í (3k) sem koma á undan blótinu og gætu varla staðið annars staðar þótt almennt sé blótsyrðaliðurinn í upphafi segðar.

Nýleg tökublótsyrði úr ensku, t.d. *fokk* og *shit/sjitt* í (3m–o), koma oft fyrir í slíkum segðum. Notkun sumra þeirra, sérstaklega *shit/sjitt* og *damn*, er að mestu leyti bundin við slíkar upphrópanir. Fleiri dæmi eru sýnd í (4).

⁶ Við fyrstu sýn gæti manni dottið í hug að blótsyrðið í (3b, d og l) væri andlag sagnarinnar *segja* en ef svo væri ætti það að vera í þolfalli. Í þessum dæmum er það öllu heldur tilsvárið í heild sem er andlag með sögninni, þ.e.a.s. öll beina ræðan sem afmörkuð er með gæsalöppum. Í þessum tilvikum er það bara eitt orð eða einn nafnliður en í (3h) er tilsvárið t.d. mun lengra.

- (4) a. Ó **sjitt** – það var nú meiri hörmungin!
 b. **Hólí sjitt**, hvað Barcelona er gott lið! (sbr. e. *holy shit*)
 c. En **sjittfokk!** hvað var gaman!
 d. Spiluðu í gær og ég missti af því! **Fokk!**
 e. **Fuck!** Veit ekki neitt ...
 f. **Damn!** Það er ekkert smá hvað þú ert búinn að taka lit, drengur!

Í (4c) hefur tveimur tókublótsyrðum verið slegið saman í eina orðmynd, *sjittfokk*, og tókuorðin standa gjarnan með öðrum orðum úr ensku eins og í (4b) þar sem líklegt er að upphrópunin í heild sé fengin að láni úr ensku. Reyndar er algengt að þessi orð standi í samhengi þar sem kóðavíxl milli íslensku og ensku eru áberandi í textanum.

Lýsingarorð í hópi blótsyrða geta líka staðið ein sér í upphrópunum af þessu tagi eins og sést á dæmunum í (5). Ef segðin er lengri en blótsyrðið eitt stendur það ýmist fremst eða aftast í henni.

- (5) a. „**Bölvaður!**“ segir Jóhann risi og herðir takið á haglabyssunni.
 b. „**Bölvaður** – svíkst undan merkjum.“
 c. Sá skyldi nú ekki sleppa létt frá þessu, heldur deyjja voveiflegum dauða, **helvískur!**

Ávarpsliðir með nafnorðsblótsyrði að viðbættu eignarforafnininu *þinn* (eða *ykkar* ef blótsyrðið er í fleirtölu) eru af svipuðum toga (sjá grein Katrínar Axelsdóttur í þessu hefti). Nokkur slík dæmi úr MÍM með mismunandi blótsyrðum eru sýnd í (6).

- (6) a. „Halló, ert þetta þú, **helvítið þitt?**“
 b. „Ég er ekki dauður ennþá, **helvítið þitt**“, heyrði hann sjálfan sig segja.
 c. „Þetta eru engar hórur, **djöflarnir ykkar**“, kallaði bóndinn, „heldur dætur mínar“.
 d. „Helvítis óþverrar eruð þið, skjótið hrossin, **andskotarnir ykkar!**“
 e. „Og þarna viðurkennirðu, **djöfullinn þinn**“, kallaði síra Björn, „að hafa komist með ólögsmætum hætti yfir Sauðafellið!“

Eins og upphrópanirnar í (3)–(5) eru þessir ávarpsliðir laustengdir því sem kemur á undan eða eftir. Þeir standa yfirleitt í lok segðar en geta líka fleygað lengri segðir sem innskot á mörkum setningarhluta eins

og í (6c og e). Upphrópanirnar í (3)–(5) hafa mjög óljósa tilvísun – þær eru fyrst og fremst tjáning á tilfinningum eins og reiði, vonbrigðum, gleði eða aðdáun eins og lesa má úr textasamhenginu í sumum dæmanna. Ávarpsliðirnir fela líka í sér tilfinningatjáningu, oftast reiði eða fyrirlitningu, en þeir vísa þó augljóslega til þess eða þeirra sem orðunum er beint til.

Nafnliðir með blótsyrði sem kjarna eða höfuðorð koma ekki síður fyrir sem setningarliðir í fullmótuðum setningum þar sem þeir geta verið frumlag, andlag eða hluti forsetningarliðar rétt eins og aðrir nafnliðir. Blótsyrðaliðurinn er þá í viðeigandi falli miðað við stöðu sína í setningunni. Dæmin í (7) sýna blótsyrðaliði í mismunandi setningastöðu.

- (7) a. víxltrompa ([hver fjandinn]_{NF} er að víxltrompa?)
 b. [Hvaða fokk]_{NF} er eiginlega í gangi???
 c. Við vorum að ræða þarna [allan andskotann]_{ræða+PF}.
 d. Ég að fara að gifta mig! Nei, [þann andskota]_{gera+PF} geri ég aldrei.
 e. Um[hvern fjárann]_{um+PF} getur hann svo sem njósnað héra? Fjöllin? Eða sjóinn?
 f. „Að [hverjum andskotanum]_{að+PGF} eruð þið eiginlega að leita?“ spurði Kolbrún.
 g. ég hélt að sjónvarpið myndi springa þannig að ég flýtti mér að slökkva á [helvítinu]_{á+PGF}.
 h. Ég var meðvirkur [djöflinum]_{meðvirkur+PGF}! Helvítis drullu-sokknum!

Þarna eru blótsyrðaliðir í nefnifalli í (7a–b) þar sem liðurinn er frumlag setningarinnar (svarar merkingarlega til spurnarfornafnsins *hvað*) eða í aukafalli sem stýrist af umhverfinu sem orðin standa í. Í (7c–d) eru sagnirnar *ræða* og *gera* fallvaldarnir og stýra báðar þolfalli, í (7e–g) stjórnast fallið af forsetningunum *um* (þolfall), *að* og *á* (þágufall) og í (7h) er það lýsingarorðið *meðvirkur* sem tekur með sér þágufall. Í flestum þessara dæma stendur ákvæðisorð með blótsyrðinu, líkt og í sumum dæmanna í (3), en hér eru það spurnarfornöfnin *hver* og *hvaða*, ábendingarfornafnið *sá* og óákveðnu fornöfnin *allur* og *einhver*. Oft er mjög óljóst til hvers slíkir setningarliðir vísa þótt það skýrist stundum af samhenginu, annaðhvort innan textans eins og í (7d og g) eða af þeim ytri aðstæðum þar sem orðin eru látin falla.

Í spurningum er líka algengt að forsetningarlið með blótsyrði sé skotið inn á eftir spurnarfornafni eins og í (8), bæði til áhersluauka

og til þess að tjá þirring eða óþol, og forsetningarliðir koma líka við sögu í algengum bölbænum á eftir boðhætti af sögninni *fara* eins og dæmin í (9) sýna.

- (8) a. [Hvaðan í **helvítinu**] kemur allt þetta drasl sem er inni hjá mér?
 b. Við [hvern í **fjáranum**] á ég að tala?
 c. [Hvers vegna í **andskotanum**] getum við ekki bara talað um bíómyndir!
- (9) a. **Farðu til helvítis**, mannandskoti!
 b. **Farðu til fjandans**, kolklikkaði fáviti, mér er alveg sama.

Orðasambönd með sögninni *fara* (eða öðrum hreyfingarsögnum) og eftirfarandi forsetningarlið með *til* og blótsyrði einskorðast ekki við slíkar bölbænir í boðhætti heldur eru þau einnig algeng í víðara setningasamhengi eins og í (10), stundum að viðbættri sögninni *vera: vera að fara til andskotans/helvítis/fjandans*.

- (10) a. bíóferðin **fór til fjandans** vegna ofáts úff gat ekki hreyft mig.
 b. foreldrarnir aldrei heima og engar fyrirmyndir þetta er allt að **fara til andskotans**.
 c. þessi húmoríska svartsýni: Það er allt að **fara til helvítis** en mikið djöfull er það samt fyndið!
 d. þess vegna er tungumálið að **fara til fjandans** með ungu kynslóðinni það er ekkert hægt að gera í þessu bara.
 e. „Fyrirtækið **stefndi** beina leið **til andskotans** eins og þú ættir að vita best sjálf.“

Orðasambandið *fara + til* + blótsyrði vísar oft til slæms eða versnandi ástands eða þróunar. Eins og beinlínis kemur fram í dæmi (10c) þá endurspeglar það gjarnan svartsýni og tjáir tilfinningar eins og áhyggjur, jafnvel uppgjöf gagnvart því sem um er að ræða. Það er stundum tilgreint í setningunni um hvað er að ræða (t.d. bíóferð í (10a) og tungumálið í (10d)) en sennilega er algengast að frumlagið sé óákveðna fornafnið *allt* eins og í (10b–c) og þá hefur fullyrðingin óljósa tilvísun.

4.3 Blótsyrði sem ákvæðisorð

4.3.1 Ákvæðisorð í nafnliðum

Ákvæðisorð með nafnorðum eru tvenns konar í íslensku. Annars vegar geta þau verið fornöfn, töluorð og/eða lýsingarorð sem standa almennt á undan höfuðorðinu í nafnliðnum og sambeygjast því eins og í (11a). Hins vegar getur ákvæðisorð verið annað nafnorð (eða nafnliður) í eignarfalli, svonefnd eignarfallseinkunn, sem yfirleitt stendur á eftir höfuðorðinu eins og í (11b).⁷ Þá geta báðar gerðir ákvæðisorða komið fram í sama nafnlið eins og sýnt er í (11c). (Höfuðorðið er skáletrað í dæmunum.)

- (11) a. Þessir (áfn.kk.ft.nf.) þrír (to.kk.nf.) stóru (lo.kk.ft.nf.)
strákar (no.kk.ft.nf.)
b. Hús (no.hk.et.nf.) fjölskyldunnar (no.kvk.et.ef.)
c. Stóru (lo.kk.ft.) bræður (no.kk.ft.) stelpunnar (no.kvk.
et.ef.)

Blótsyrði sem eru lýsingarorð standa á undan höfuðorðinu í nafnliðnum, hvort sem það er líka blótsyrði eða ekki. Beygjanlegu orðin *helvískur*, *bölvaður* og *bannsettur* sambeygjast höfuðorðinu eins og sést í dæmunum í (12) en *ekkisens* og *fokking* eru óbeygjanleg (þótt þau geti tekið á sig ólíkar framburðar- og ritmyndir, sbr. 3.1).

- (12) a. hann reynir að ganga um til að hrista af sér [helvískar
hugsanirnar]_{KVK-FT-BF}
b. Ég ætla að skokka í [bölvuðu norðanrokinu]_{HK-ET-BGF} á eftir.
c. það stendur [fokking löggubíll]_{KK-ET-NF} á stæðinu fyrir
neðan gluggann.
d. „Gefðu mér [fokking breik]_{HK-ET-BF}“
e. Til hvers í [fokking andskotanum]_{KK-ET-BGF}?
f. [Bráðsmitandi bannsett magakveisa]_{KVK-ET-NF}. Bara að ég
verði ekki veik á sunnudaginn.
g. „[Bölvaðir ekkisens asnar og fífl, aular og afglappar]_{KK-FT-NF}
...“

⁷ Hér er horft fram hjá fleiri möguleikum, þ.e. eignarfornöfnum, forsetningarliðum og aukasetningum sem standa á eftir höfuðorðinu í nafnlið eins og eignarfallseinkunnir. Slíkir liðir geta komið fyrir með blótsyrðum, sbr. ávarpsliðina í (6), en snerta að öðru leyti ekki blótsyrðin sem slík. Höskuldur Þráinsson (2005:42, 174) notar hugtakið ákvæðisliður einungis um fyrirsetta liði og hann kallar eftirsetta liði, fylliliði. (Sjá nánar um innri gerð nafnliða hjá honum.)

- h. Sýnist þér ég vera að koma af brúðarsvítunni á [Hótel
fokking Sögu]_{HK-ET-PGF}?!
- i. Ég verð næsti [doktor **fucking** phil]_{KK-ET-NF} ...

Höfuðorðið í nafnliðunum er með ýmsu móti en kjarninn í (12g) er samsettur nafnliður með fjórum niðrandi orðum sem öll eru algeng þegar einhverjum er blótað og höfuðorðið í (12e) er sjálft blótsyrði. Í tveimur dæmum eru ákvæðisorðin tvö, hliðskipuð og ótengd lýsingarorð, einungis annað þeirra blótsyrði í (12f) en bæði í (12g). Svo fremi að blótsyrðin séu beygjanleg laga þau sig að höfuðorðinu í kyni, tölu og falli og haga sér að öllu leyti eins og hvert annað lýsingarorð. Orðaröðin í síðustu dæmunum er þó athyglisverð því þar klýfur blótsyrðið tvíyrnt nafn eða heiti. Í gögnunum eru nokkur sambærileg dæmi, öll með tökublótsyrðinu *fokking*, og ætla má að þetta séu áhrif frá ensku blóti þótt það sé reyndar ekki dæmalaust í íslensku að lýsingarorð eða nafnorð geti klofið tvíyrnt heiti, t.d. *Jón heitinn*_{LO} /*fíflíð*_{NO} *Jónsson*.

Blótsyrði sem eru nafnorð og standa sem ákvæðisorð með öðrum nafnorðum eru forvitnilegri. Að formi eru þau oftast í eignarfalli en haga sér að ýmsu leyti öðru vísi en venjulegar eignarfallseinkunnir eins og hér verður rakið og sýnd dæmi um. Í fyrsta lagi standa þau á undan höfuðorðinu öfugt við það sem eignarfallseinkunnir gera almennt, sbr. (11b–c). Þessi munur er sýndur í (13) þar sem sömu nafnorð eru í báðum, höfuðorðið *bústaður* ásamt eignarfallsmyndinni *djöfulsins*, en röð þeirra er mismunandi.

- (13) a. *Bústaður*_{NO-NF} *djöfulsins*_{NO-EF}
 b. *Djöfulsins*_{NO-EF} *bústaður*_{NO-NF}

Eðlilegt er að túlka (13a) þannig að þar vísi eignarfallseinkunnin bókstaflega til hins vonda sjálfs og bústaðurinn væri þá helvíti. Þótt ekki sé útilokað að venjuleg eignarfallseinkunn fari á undan höfuðorðinu, einkum ef sérstök áhersla er á henni (sbr. Höskuld Þráinsson 2005:42), liggur aftur á móti beinast við að líta á *djöfulsins* í (13b) sem blótsyrði því þau standa yfirleitt á undan höfuðorðinu. Nafnliðurinn myndi þá vísa til ótilgreinds (sumar)bústaðar sem mælandi er af einhverjum ástæðum ósáttur við og tjáir óánægju sína með því að bölvva honum. Í (14) eru dæmi um blótsyrðaliði af þessu tagi úr MÍM (blótsyrðið feitiletrað og höfuðorðið skáletrað).

- (14) a. „Þetta er nú [meiri **fjandans**_{NO-EF} *vitleysan*_{NO-NF}]“, hugsaði konan.

- b. [Djöfuls_{NO-EF} óheppni_{NO-NF}] var þetta allt saman.
 c. Af hverju er aldrei að marka [þessa fjandans_{NO-EF} veður-spá_{NO-EF}]?
 d. [Fjárans_{NO-EF} hornleikarinn_{NO-NF}]! Kann hann ekki að telja?
 e. Það var nú [meiri djöfulsins_{NO-EF} hávaðinn_{NO-NF}] þar.
 f. „Ég hata [þennan helvítis_{NO-EF} aumingja_{NO-EF}] sem gerði þetta.“
 g. [Andskotans_{NO-EF} djöfull_{NO-NF}]. Ég er alltof reiður.

Eins og sést í (14a–e) getur blótsyrðið staðið með nánast hvaða höfuðorði sem er og það vísar til einhvers sem angrar fólk eða fer í taugararnar á því; í (14f) er höfuðorðið algengt skammaryrði um fólk og í (14g) er það sjálft blótsyrði. Í dæmunum hefur blótsyrðið stöðu sem er dæmigerð fyrir lýsingarorð þrátt fyrir að það hafi formleg einkenni eignarfallseinkunnar og það eru vísbendingar um að slíkar orðmyndir hafi verið endurtúlkaðar sem lýsingarorð.

Í fyrsta lagi má benda á það að tvær eignarfallseinkunnir geta almennt ekki staðið saman í nafnlið nema þær séu tengdar með samtengingu eins og sýnt er í (15a–b) en aftur á móti er samtenging ekki nauðsynleg á milli lýsingarorða sem eru ákvæðisorð með sama höfuðorði eins og sýnt er í (15c–d).

- (15) a. *Mamma* stelpunnar_{NO-EF} og stráksins_{NO-EF}
 b. **Mamma* stelpunnar_{NO-EF'} stráksins_{NO-EF}
 c. Stór_{LO'} ljóshærð_{LO} stelpa
 d. Stór_{LO'} sterk_{LO'} ljóshærð_{LO'} bláeyg_{LO} stelpa

Öfugt við venjulegar eignarfallseinkunnir geta blótsyrði í eignarfalli staðið fleiri saman án tengingar á undan höfuðorði í nafnlið eins og dæmin í (16) sýna. Þeim svipar því til lýsingarorða að þessu leyti.

- (16) a. Það var [helvítis_{EF} djöfulsins_{EF} snilld_{NO-NF}].
 b. [Djöfulsins_{EF} fíflíð_{NO-NF}]. [Helvítis_{EF'} djöfulsins_{EF} fíflíð_{NO-NF}].

Í (16b) er hert á blótinu með útvíkkun liðarins, þ.e.a.s. með því að endurtaka hann og bæta um leið við nýju blótsyrði án samtengingar á milli þeirra.

Í öðru lagi geta eignarfallsmyndir blótsyrða og lýsingarorð staðið hlið við hlið án tengingar á undan höfuðorðinu eins og sjá má af dæmunum í (17). Málnotendur virðast því fara með eignarfall blótsyrða og lýsingarorð sem hliðstæðar setningafræðilegar einingar

og það bendir til þess að eignarfallsmyndirnar hafi verið endurtúlk-
aðar sem lýsingarorð.

- (17) a. [**Helvítis**_{EF} **bölvuð**_{LO} *bullan*_{NO-NF}]!
 b. ég sagði [mikill_{LO} **djöfulsins**_{EF} **andskotans**_{EF} óþefur_{NO-NF}] er af þér.
 c. Þá getur verið hressandi að segja: „[Hvurslags **andskotans**_{EF} **bölvuð**_{LO} *vitleysa*_{NO-NF}] er þetta?“

Lýsingarorðin í (17) sem þannig eru hliðskipuð eignarfallsmyndum blótsyrða eru ýmist almenns eðlis eins og *mikill* eða sjálf blótsyrði eins og *bölvuður*. Auk þess virðist röð orðanna yfirleitt ekki skipta máli, t.d. gæti *Bölvuð helvítis bullan* verið fullkomlega eðlileg orðaröð í (17a). Röð lýsingarorða í sömu stöðu er sömuleiðis frekar frjáls, t.d. mætti breyta röðinni í (15c) í *Stór, bláeyg, ljóshærð, sterk stelpa*. Aftur á móti gengur illa að færa venjulega eignarfallseinkunn fram fyrir höfuðorð með lýsingarorðsákvæði og hún gæti alls ekki staðið á milli þeirra (sbr. (11c): ??*Stelpunnar stóru bræður*; **Stóru stelpunnar bræður*).

Endurkvæmni af því tagi sem birtist í (17), þ.e.a.s. möguleikinn á að bæta við nýjum og nýjum blótsyrðum á undan höfuðorðinu, hvort sem þau eru lýsingarorð eða upprunalegar eignarfallsmyndir nafnorða, gefur málnotendum kost á sveigjanleika og auknum blæbrigðum í blóti. Þetta er það sem kallað hefur verið að tvinna⁸ (eða hnýta) saman blótsyrði á íslensku og felur í sér klifun eða endurtekningu, annaðhvort með mismunandi blótsyrðum eða endurtekningu sama orðs eins og dæmin í (18) sýna.

- (18) a. „[**Andskotans**_{EF} **djöfulsins**_{EF} *djöfull*_{NO-NF}]“ tautaði ég.
 b. [**Helvítis**_{EF} **andskotans**_{EF} **djöfulsins**_{EF} *djöfull*_{NO-NF}].
 c. [**Djöfuls**_{EF} **andskotans**_{EF} *strætódjöfull*_{NO-NF}]!!!!
 d. „[**Helvítis**_{EF} **andskotans**_{EF} heitasta_{LO} *helvíti*_{NO-NF}]!“ tautar Rúnar og dæsir.
 e. „Hvert í [**andskotans**_{EF} heitasta_{LO} *helvíti*_{NO-PGF}]!“ tautar Guðmundur [...] rauður í framan og svo æstur að hendurnar skjálfa.
 f. að ég geti ekki skrifað þessa ritgerð. [**Helvítis**_{EF} **djöfulsins**_{EF} **helvítis**_{EF} **djöfulsins**_{EF} *helvítis*_{EF} **FOKK**_{NO-NF}].

⁸ Sögnin *tvinna* í þessu samhengi einskorðast ekki við tvö blótsyrði eins og eftirfarandi dæmi í ROH sýnir: „Aldrei sá hann okkur börnin svo, að hann ekki tvinnaði saman öll blótsyrði, sem hann kunnir í íslensku.“ (Guðrún Borgfjörð 1947:29).

- g. „[*Helvítis*_{EF'} *djöfulsins*_{EF'} *andskotans*_{EF'} **FJANDANS**_{EF} **DJÖFULSINS**_{EF} **DJÖFULL**_{NO-NE}]!“ Í bræði sinni rekur Sæli skrufjárníð eins og hníf ofan í lokið á kassanum.
- h. [**Andskotans**_{EF} *helvítins*_{EF?} *djöfulsins*_{EF} *fokk*_{NO-NE}].

Þarna er sama blótsyrðið endurtekið allt að þrisvar sinnum, í sumum tilvikum bæði sem ákvæðisorð og höfuðorð í blótsyrðalið, sbr. (18a, b, d og f). Það eru reyndar einungis algengustu blótsyrðin í gögnunum, *djöfull* og *helvíti*, sem gegna þannig tvennis konar hlutverki í nafnliðum og það fyrrnefnda kemur líka fyrir í samsettu höfuðorði í (18c), *strætódjöfull*. Auk þeirra kemur einungis *fokk* fyrir sem höfuðorð í gögnunum en ekki önnur tiltölulega algeng blótsyrði eins og *andskoti*, *fjandi* og *fjári* þótt það þýði ekki að þau geti ekki verið í þessari stöðu. Myndin *helvítins* í (18h) er áhugaverð. Þótt það sé ekki ómögulegt að hún sé misritun fyrir *helvítis* gæti þarna verið um að ræða áhrif frá *djöfulsins* og jafnvel veikbeygðum blótsyrðum sem enda á *-ans* í sambærilegum myndum. Þau eru enn skýrari í myndinni *helvítans* sem líka má finna dæmi um. Guðmundur Finnbogason (1927:53) nefnir reyndar *helvítinn* meðal blótsyrða án frekari umfjöllunar.

Hefðbundin íslensk blótsyrði eru ýmist notuð með eða án ákveðins greinis eins og sjá má í dæmunum hér á undan en á heildina litið eru óákveðnar myndir nokkru algengari en ákveðnar í MÍM. Þegar betur er að gáð kemur hins vegar í ljós að það fer bæði eftir því hvert orðið er og eftir stöðu þess og hlutverki í setningum hvort það er fremur notað með eða án greinis. Halldór Halldórsson (1987 (4)) benti á að þegar veikbeygð blótsyrði stæðu sem ákvæðisorð í eignarfalli væru þau alltaf með greini (t.d. *andskotans*) og dæmin úr MÍM staðfesta það – það eru alls 275 slík dæmi um veikbeygð blótsyrði í gögnunum, öll með greini. Eignarfallsmyndir af sterkbeygðum blótsyrðum eru aftur á móti ýmist með eða án greinis en orðin eru innbyrðis ólík. Óákveðna myndin *helvítis* er allsráðandi en *djöfuls* og *djöfulsins* eru báðar notaðar þótt sú síðarnefnda sé mun algengari (um 72% dæma um eignarfall). Blótsyrðið *þremill* kemur bara einu sinni fyrir í eignarfalli og þá með greini (*þremilsins holhljóð*).

4.3.2 Ákvæðisorð með lýsingarorðum og atviksorðum

Alengt er að blótsyrði séu ákvæðisorð með lýsingarorðum eða atviksorðum eins og sýnt er í (19) og (20). Þarna hafa þau því stöðu atviksorðs.

- (19) a. Hann er svo **fjandi** erfiður_{LO} í sambúð!!
 b. ég er eiginlega bölvaður gallagripur, en þó [...] **skratti** dugleg_{LO} og strangheiðarleg.
 c. „Hún er svo **skrambi** úrræðagóð_{LO'} hún Steingerður.“
 d. „Oft eru dauð hjón lík“ gamall en svo **djöfulli** myndinn_{LO}!
 e. Tónleikarnir eru að verða **helvíti** cool_{LO} núna.
 f. „... það nennir enginn að blúsa að eilífu ... það er bara alltof **fokking** boring_{LO}!“
 g. franskarnar voru [...] steiktar upp úr glænýrri feiti eða eldgamalli ... either way voru **damn** good_{LO}!
 h. Ég er svo **andskoti djöfulli fjandans fjári ári helvítis fokkings** pirruð_{LO} út í hálfvitaganginn í sjálfri mér!!!!!!
- (20) a. ... ef mér liði ekki svona **andskoti** illa_{AO}.
 b. klappaði þeim á öxlina og sagði þeim hvað þeir litu **fjandi** vel_{AO} út.
 c. við erum búnar að bíða nógu **helvíti** lengi_{AO}.
 d. ... og við skemmtum okkur bara svona **helvíti** vel_{AO}.
 e. Ég held nú **fokking** síður_{AO}!
 f. Ég stökk of seint. Alltof **fokking** seint_{AO}.
 g. Nettengingin mín á stuðgördunum er **fokkings** ekki_{AO} að virka.

Mynd blótsyrðanna er með ýmsu móti. Í (19h) eru eignarfallsmyndir eins og þær sem standa með nafnorðum (sjá 4.3.1), *fjandans* og *helvítis*, en auk þess tökuorðin *fokking(s)* og *damn* sem líka eru kunnugleg úr öðru samhengi. Í flestum dæmanna eru aftur á móti orðmyndir samhljóða nefnifalli samsvarandi nafnorða: *fjandi* í (19a) og (20b), *skratti* í (19b), *andskoti* í (19h) og (20a), *fjári* og *ári* í (19h) og *helvíti* í (19e) og (20c–d). Þar sem þetta er ekki eðlileg staða fyrir nafnorð í nefnifalli verður að líta svo á að þessar myndir hafi í blóti verið endurtúlkaðar sem atviksorð líkt og eignarfallsmyndir þessara orða þegar þær standa sem ákvæðisorð, annaðhvort sem lýsingarorð (sjá 4.3.1) eða sem atviksorð eins og hér. Loks kemur þarna fyrir myndin *djöfulli* í (19d og h). Hún er ekki venjuleg beygingarmynd af *djöfull* heldur sérstök atviksorðsmynd (eða sérstakt atviksorð). Ekki er ólíklegt að *i-ið* sé tilkomið vegna áhrifa frá orðmyndum eins og *helvíti* og *fjári* sem eru algengustu myndir blótsyrða í stöðu atviksorðs.

Þessar myndir allar standa stundum í upphafi setningar á undan sögn, oftast sögninni að *vera*. Slík dæmi eru sýnd í (21).

- (21) a. En **andskoti** er ég handlagin_{LO}.
 b. **Djöfulli** er ég léleg_{LO} í þessu.
 c. **fjári** eru þetta annars góðir_{LO} dúettar hjá mér :-)
 d. **Helvíti** er gott_{LO} að sjá ykkur svona hress.
 e. **Djöfull** vona ég innilega_{AO} að íslenska þjóðin verði sam-
 mála mér.
 f. en **fjári** var nú oft erfitt_{LO} að vera þunnur úti á miðju
 Atlantshafinu í stórsjó.

Þarna er eðlilegast að líta svo á að blótsyrðið sé ákvæðisorð með lýsingarorði eða atviksorði sem stendur aftar í setningunni en það hafi verið flutt fremst til frekari áherslu. Hinir eiginlegu blótsyrðaliðir eru þá t.d. *andskoti ... handlagin* í (21a), *djöfulli ... léleg* í (21b), *djöfull ... innilega* í (21e), og *fjári ... erfitt* í (21f) og þá sambærilegir blótsyrðaliðunum í (19) og (20) þótt orðaröðin sé önnur. Tvennt mælir með slíkri greiningu: Annars vegar eru myndir blótsyrðanna í (21) þær sömu og iðulega standa í stöðu atviksorðs, þ.e.a.s. myndir hliðstæðar nefnifallsmyndum nafnorða ásamt myndinni *djöfulli*. Hins vegar bendir röð frumlags og sagnar til þess að þarna hafi liður verið fluttur fremst í setninguna og um leið átt sér stað umröðun á þeim því að þarna fer sögnin á undan frumluginu. Setningarnar í (21d) og (21f) eru frumlagslausar þannig að þar mætti búast við leppnum það í frumlagssetinu ef ekkert annað orð fyllti sætið en það gera *helvíti* og *fjári* miðað við þá greiningu sem hér er haldið fram. Bera má þessar setningar saman við upphrópanirnar í (3) og (4) sem standa líka fremst í segðum (nema orðræðuögn fari á undan) og þar er blótsyrðið (eða blótsyrðaliðurinn) ótengt því sem fer á undan eða eftir. Ef setning fylgir á eftir upphrópuninni er venjulega bein orðaröð í henni, þ.e.a.s. frumlagið stendur þar á undan sögninni.

4.3.3 Ákvæði með öðrum orðum eða setningarliðum

Þeim myndum blótsyrðanna sem koma fram í stöðu atviksorðs, þ.e.a.s. sem ákvæðisorð með lýsingarorðum eða öðrum atviksorðum, bregður líka fyrir í setningum þar sem ekkert slíkt orð er til staðar. Dæmin eru svolítið sitt með hverju móti en krefjast öll annarrar greiningar en dæmin í 4.3.2 þar sem blótsyrðið var greint sem ákvæðisorð með annaðhvort lýsingarorði eða öðru atviksorði. Í gögnunum úr MÍM eru það einkum myndirnar *djöfull* og *djöfulli* sem koma fyrir og eru oftast í upphafi segðar þótt það sé ekki einhlítt eins og dæmin í (22) sýna.

- (22) a. ég alveg bara fann hvað mig langaði_{so} **djöfull** til að hérna til að þjálfa eitthvað.
 b. **djöfulli** skal_{so} ég afsanna_{so} það að ég er antík!
 c. **Djöfull** vildi_{so} ég ala_{so} upp strákinn minn í dag.
 d. **Djöfull** þoli_{so} ég það ekki.
 e. **Djöfull** ætla_{so} ég svo að slappa_{so} af í ilmandi íbúð innan um vel raðaðar bækur og kertaljós í kvöld.
 f. Já, og **djöfull** langar_{so} mig að kenna þessa bók!
 g. **Djöfull** vantar_{so} þessa staði sem Japanir eru með.

Að fyrsta dæminu frátöldu stendur blótsyrðið í upphafi segðarinnar yfirleitt fremst en í (22f) fer þó orðræðuögn og aðaltenging á undan því. Í (22a) er blótsyrðið inni í aukasetningu, næst á eftir sögninni, en í flestum hinna dæmanna er það fremst í aðalsetningu á undan persónubeygðu sögninni og þar á eftir kemur frumlagið. Síðasta setningin, (22g), er frumlagslaus, *vanta* er ópersónuleg sögn og leppurinn *það* kemur ekki fram af því að blótsyrðið er í frumlagssætinu. Gerð flestra þessara setninga er hliðstæð setningunum í (21) og eins og áður segir bendir orðaröðin til þess að blótsyrðið eigi rætur annars staðar í formgerð setningarinnar þótt það standi að jafnaði fremst. Frumlagið í öllum persónulegu setningunum er 1. persóna eintölu og persónubeygða sögnin er ýmist háttarsögn sem felur í sér ásetning eða vilja – *skal* í (21b), *vildi* í (21c) og *ætla* í (21e) – eða aðalsögn sem felur í sér tilfinningalega skynjun eða upplifun – *langa* í (21a og f), *þola* í (21d) og *vanta* í (21g). Blótsyrðið hefur það hlutverk að herða á merkingunni, leggja aukna áherslu á það sem sagt er, einkum það sem sögnin felur í sér. Eðlilegast er því að greina blótsyrðið sem atviksorð og líta á það sem ákvæðisorð með sögnunum en annar möguleiki væri sá að þetta séu setningaratviksorð sem herði á merkingu setningarinnar í heild.

Að lokum skulu sýnd fáein dæmi af svolítið öðru tagi sem eigi að síður varða heilar setningar. Í þessum segðum stendur blótsyrðið fremst og á eftir fylgir setning sem tengd er með *að*, *sem* eða *hvað* eins og í dæmunum í (23).

- (23) a. „**Helvíti** að fá hana ekki með“, sagði Einar.
 b. **Djöfull** að vera búinn að játa þetta allt.
 c. **Djöfull** sem ég sakna hennar.
 d. **Djöfull** sem ég ætla að fylla glerflösku af hrossaskít ...

Þessar segðir eru ekki fullgerðar aðalsetningar heldur einungis blótsyrðið að viðbættu því sem virðist við fyrstu sýn vera aukasetning eða nafnháttarliður og í heild eru þær eins konar upphrópanir sem fela í sér yfirlýsingu eða heitstrengingu. Blótsyrðið herðir á henni og gegnir því áhersluhlutverki þarna líkt og í dæmunum í (22) og víðar. Myndir blótsyrðanna, *helvíti* og *djöfull*, geta verið nefnifall af nafnorði en eins og áður hefur komið fram geta slíkar myndir líka gegnt hlutverki atviksorðs í ýmsu samhengi (sjá (22) og dæmi í 4.3.2). Í (23a–b) fer nafnháttarliður eða setning á eftir blótsyrðinu. Slíkir liðir geta, rétt eins og fallsetningar, verið fylliliðir nafnorða og ákvarða þá höfuðorðið nánar þótt því séu talsverð takmörk sett hvaða höfuðorð geta tekið með sér slíka liði og auk þess fer yfirleitt ábendingarforafn á undan þeim, t.d. *Það takmark að lesa alla bókina ...* (sjá Höskuld Þráinsson 2005:220–221). Ofangreind dæmi eru tæplega hliðstæð slíkum nafnliðum. Tilvísunarsetningar geta líka verið fylliliðir höfuðorðs í nafnlið en það sem tengist blótsyrðinu í (23c–d) með *sem* eru engar venjulegar tilvísunarsetningar. Ef svo væri ætti að vera eyða í auksetningunni með tilvísun til höfuðorðsins (t.d. *Djöfull sem __ saknar hennar*) en í þessum dæmum líkist setningin á eftir *sem* meira fullgerðri aðalsetningu. Þessar segðir virðast því fremur vera formúlukennt orðalag þar sem blótsyrðin herða á merkingu setningarinnar eða setningarliðarins í heild og smáorðin, a.m.k. *sem*, gegna ekki hefðbundnu hlutverki aukatengingar. Það eru ekki ýkja mörg dæmi af þessu tagi í MÍM en fleiri má finna með leit á netinu, bæði um *djöfull/andskoti sem ...* og *helvíti að ...* og víða er vitnað til orða Jóns Hreggviðssonar og þau hent á lofti: *Fari í helvíti sem ég drap mann* (Halldór Kiljan Laxness 1969:127). Sömuleiðis má hugsa sér önnur atviksorð í sömu stöðu, t.d. *Rosalega sem ég sakna hennar* og *Slæmt að fá hana ekki með*.

5 Samantekt og niðurstöður

Í þessari grein hefur verið fjallað um blót og blótsyrði í íslensku frá málfræðilegu sjónarhorni og áhersla verið lögð á að greina og lýsa formgerð orðanna, stöðu þeirra og hlutverki í því setningarsamhengi sem þau standa í. Sjónum hefur því verið beint að því **hvernig** fólk blótar á íslensku fremur en **hvers vegna** það blótar. Hér er þó ekki um neitt heildaryfirlit að ræða heldur var einungis reynt að ná utan um algengustu blótsyrði og að koma auga á algengustu mynstur í

blótsyrðanotkun sem blöstu við í gögnunum. Greiningin byggðist á dæmum úr textaheimildum, fyrst og fremst MÍM, málheild með íslenskum textum frá fyrsta áratug 21. aldar. Langflest dæmi um blót og blótsyrði sem þar er að finna koma annaðhvort úr talmáli eða skáldverkum – og þar með úr raunverulegum eða skálduðum samtölum – eða úr óformlegum, persónulegum skrifum, aðallega blogg-færslum.

Blótsyrðaforðinn er tiltölulega lítill og lokaður og blót er formúlu-kennnd málnotkun en eigi að síður hafa málnotendur nýtt sér það svigrúm sem málkerfið býður upp á, bæði í orðmyndun og setninga-gerð, til aukinna blæbrigða og nýsköpunar. Hefðbundin blótsyrði í íslensku eru fengin úr orðaforða trúar og kirkju og vísa þar til hins illa, Satans, ára hans og umráðasvæðis. Í blóti eru þessi orð þó ekki notuð í eiginlegri merkingu heldur tjá þau fyrst og fremst sterkar tilfinningar eða viðbrögð málnotenda, oftast neikvæð (reiði, skömm, fyrirlitningu o.s.frv.) en líka stundum jákvæð (aðdáun, samsemd o.fl.). Ætla má að nú á dögum hafi þau að miklu leyti misst tengsl við þau nafnorð og lýsingarorð sem þau eiga rætur í og það eru ýmsar vísbendingar um slíka þróun í gögnunum, eins og tilvist orðmynda sem ekki eiga sér neinn stað í beygingardæmum samsvarandi nafnorða (t.d. *djöfulli* og *helvítins*) og umtúlkun á hlutverki þeirra í setningum (t.d. notkun ákveðinna nafnorðsmynda sem lýsingar- eða atviksorða).

Bæði nýmyndanir og tökuorð hafa orðið til þess að auka blótsyrðaforðann og blæbrigði innan hans. Nýmyndun blótsyrða má sum-part rekja til kunnuglegra hljóðfræðilegra ferla eins og samlögunar (t.d. *asskoti*) eða þekktra orðmyndunarleiða eins og afleiðslu með viðskeyti (t.d. *ansi*) og samsetningar (t.d. *kattarfjandi*) og sumpart eru nýttar óvenjulegar orðmyndunaraðferðir eins og samskeyting fyrri og seinni liðar úr tveimur blótsyrðum (t.d. *ansviti*) og n.k. skammstöfun fyrri liðar í orði (t.d. *bé(v)aður*). Auk þess hafa blótsyrði verið fengin að láni úr öðrum tungumálum, sérstaklega úr ensku á síðari árum. Þar má einkum nefna *fokk*, sem reyndar á sér eldri rætur og er ekki eingöngu notað sem blótsyrði, og lýsingarorðið *fokking* sem bæði eru algeng í blóti á íslensku.

Í setningagerðinni liggja líka skapandi möguleikar í blóti með endurtúlkun á hlutverki blótsyrðanna eða tiltekinna mynda þeirra og með útvíkkun setningarliða. Stór hluti íslenskra blótsyrða á rætur í nafnorðum. Þau geta haft margvíslega stöðu í setningum og gegnt ólíkum hlutverkum í setningunni sem kjarni nafnliða, t.d. frumlags, andlags með sögn eða forsetningu, eignarfallseinkunnar með öðru

nafnorði o.s.frv. Þau hafa auk þess ríkulega beygingu og koma því fram í mörgum ólíkum myndum. Einstakar beygingarmyndir hafa verið endurtúlkaðar og fengið nýtt hlutverk, t.d. má líta á eignarfallsmyndir eins og *djöfuls(ins)*, *fjandans* o.fl. sem lýsingarorð þegar þær standa sem ákvæðisorð á undan nafnorði og geta þar verið hliðskipaðar annarri eignarfallsmynd og/eða lýsingarorði án samtengingar: *helvítis bölvuð bullan*. Þessi endurkvæmni gefur (næstum) óendanlega möguleika á því að tvinnna saman blótsyrði í slíkum nafnliðum með klifun eða endurtekningu: *helvítis, djöfulsins, andskotans, fjandans, djöfulsins djöfull!* Sömuleiðis verður að telja að nefnifallsmyndir blótsyrða hafi verið endurtúlkaðar sem atviksorð þegar þær standa sem ákvæðisorð með lýsingarorðum eða atviksorðum, t.d. *fjandi fyndin* eða *andskoti illa*, því nafnorð geta almennt ekki gegnt því hlutverki. Slíkar myndir koma líka fyrir með sögnum og jafnvel sem setningaratviksorð.

Tökublótsyrðin *fokk* og *fokking* falla í aðalatriðum inn í sömu notkunarmynstur og hefðbundin íslensk blótsyrði, það fyrrnefnda sem höfuðorð í nafnliðum og hið síðara sem ákvæðisorð, ýmist sem lýsingarorð (t.d. *fokking snillingur*) eða atviksorð (t.d. *fokking pirrandi*). Þau eru líka notuð við hlið eldri orða þegar blótsyrðum er tvinnnað saman eins og í fleygum blótsyrðafrasa: *helvítis fokking fokk!* Þessi orð eru því augljóslega orðin óaðskiljanlegur hluti af íslenskum blótsyrðaforða. Blótsyrðin *sjitt* og *damn* eru aftur á móti fátíðari í gögnunum og notkun þeirra er að mestu leyti takmörkuð við einfaldar upphrópanir en auk þess eru þau mjög tengd öðrum lítt aðlöguðum tökuorðum og stundum eru þau hluti af lengri kóðavíxlum innan textans.

Heimildir

- Allan, Keith. 2018. Taboo words and language: An overview. Í: Keith Allan (ritstj.). *The Oxford Handbook of Taboo Words and Language*, bls. 1–27. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198808190.013.1>.
- Anderson, Lars G. og Peter Trudgill. 1990. *Bad Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Coats, Steven. 2021. ‘Bad language’ in the Nordics: profanity and gender in a social media corpus. *Acta Linguistica Hafniensia* 53/1:22–57. <https://doi.org/10.1080/03740463.2021.1871218>.
- Einar Lövdahl Gunnlaugsson. 2016. „Hvað í fokkanum geri ég þegar ég útskrifast?“ *Ritgerð um blótsyrðið fokk og skyld orð í íslensku nútímamáli*.

- Óbirt BA-ritgerð við Háskóla Íslands. Reykjavík. <https://skemman.is/handle/1946/23597>.
- Finkelstein, Shlomit Ritz. 2018. Swearing and the brain. Í: Keith Allan (ritstj.). *The Oxford Handbook of Taboo Words and Language*, bls. 108–139. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198808190.013.7>.
- Fjeld, Ruth E. Vatvedt, Elsa Kristiansen, Marianne Rathje, Veturlidi Oskarsson, Natalia Konstaninovskaia, Inayat Gill og Fekede Menuta. 2019. The worldwide use and meaning of the f-word. *Intercultural Pragmatics* 16/1:85–111. <https://doi.org/10.1515/ip-2019-0004>.
- Guðmundur Finnbogason. 1927. Bölv og ragn. *Skírnir* 101:48–61.
- Guðrún Borgfjörð. 1947. *Minningar*. Reykjavík: Hlaðbúð.
- Guðrún Kvaran. 2001. Hvað þýðir blótsyrðið ekkisens? *Visindavefurinn*, 26. apríl 2001. <http://visindavefur.is/svar.php?id=1533> (sótt í október 2022).
- Guðrún Kvaran. 2005. *Orð. Handbók um beygingar- og orðmyndunarfræði. Íslensk tunga II*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Guðrún Kvaran. 2007. Er hægt að blóta á íslensku án þess að sækja blótsyrðin í kristindóminn? *Visindavefurinn*, 18. desember 2007. <http://visindavefur.is/svar.php?id=6967> (sótt í október 2022).
- Halldór Halldórsson. 1987. Bölv og ragn. *Helgarpósturinn* 5. mars, bls. 38 (1); 19. mars, bls. 38 (2); 2. apríl, bls. 35 (3); 15. apríl, bls. 38 (4); 30. apríl, bls. 34 (5).
- Halldór Kiljan Laxness. 1969. *Íslandsklukkan*. 3. útgáfa. Reykjavík: Helgafell.
- Hoeksema, Jack. 2018. Taboo terms and their grammar. Í: Keith Allan (ritstj.). *The Oxford Handbook of Taboo Words and Language*, bls. 160–179. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198808190.013.9>.
- Höskuldur Þráinsson. 2005. *Setningar. Handbók um setningafræði. Íslensk tunga III*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Íslensk nútímamálsorðabók*. Halldóra Jónsdóttir og Þórdís Úlfarsdóttir (ritstj.). Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://islenskordabok.is/> (sótt í október 2022).
- Íslensk orðabók*. 2002. Þriðja útgáfa, aukin og endurbætt. Mörður Árnason (ritstj.). Reykjavík: Edda.
- Jay, Timothy og Kristin Janschewitz. 2008. The pragmatics of swearing. *Journal of Politeness Research* 4:267–288. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2008.013>.
- Menuta, Fekede og Ruth Vatvedt Fjeld. 2016. Social and Pragmatic Rules of Cursing and other Routine Formulas in Gurage and Norwegian Culture. *Multilingual Ethiopia: Linguistic Challenges and Capacity Building Efforts*, Oslo Studies in Language 8/1:359–386. <https://doi.org/10.5617/osla.4432>.
- MÍM = *Mörkuð íslensk málheild*. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://malheildir.arnastofnun.is/?mode=mim> (sótt í nóvember 2021 og október 2022).

- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <https://ordnet.dk/ods> (sótt í október 2022).
- ROH = *Ritmalssafn Orðabókar Háskólans*. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://ritmalssafn.arnastofnun.is/> (sótt í nóvember 2021 og október 2022).
- Sigrún Helgadóttir, Ásta Svavarsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Kristín Bjarnadóttir og Hrafn Loftsson. 2012. The Tagged Icelandic Corpus (MÍM). *Proceedings of the Workshop on Language Technology for Normalisation of Less-Resourced Languages – SaLTMiL 8 – AfLaT2012*, bls. 67–72. Ístanbul: Tyrklandi.
- Stapleton, Karyn. 2010. Swearing. Í: Miriam A. Locher og Sage L. Graham (ritstj.). *Interpersonal Pragmatics*, bls. 289–306. *Handbooks of Pragmatics* 6. De Gruyter Mouton.
- Stapleton, Karyn. 2020. Swearing and perceptions of the speaker: A discursive approach. *Journal of Pragmatics* 170:381–395. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.09.001>.
- Stapleton, Karyn, Kristy Beers Fägersten, Richard Stephens og Catherine Loveday. 2022. The power of swearing: What we know and what we don't. *Lingua* 277:1–16. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2022.103406>.
- Tímarit.is*. Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. <https://timarit.is/> (sótt í október 2022).
- Veturliði Óskarsson. 2017. Two loanwords meet: when *fuck* met *fokk* in Icelandic. *RASK: Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation* 46:121–157.

Lykilorð

að blóta, blótsyrði, orðgerð, setningagerð, íslenska

Keywords

swearing, swearwords, morphological structure, syntactic structure, Icelandic

Abstract

Swearing in Icelandic is the topic of this article. The main focus is on the grammatical aspects of swear words, i.e. their morphological and syntactic characteristics and behaviour, emphasizing how one swears rather than why. The Tagged Icelandic Corpus (MÍM), containing searchable texts from the early 21st century, is the primary source for the analysis. Even if the vocabulary of swear words is relatively small and swearing is a formulaic use of language, the results show that there can be considerable flexibility in Icelandic swearing and that there are creative means to modify and extend both the vocabulary and the syntactic constructions typical of swearing. The vocabulary extensions are partly based on word-formation (in some

cases with unusual methods) and partly by borrowing, especially from English nowadays. In the syntax, certain forms of nouns used in swearing have acquired new functions, e.g. by using them adverbially, and nominal phrases can be extended by adding attributes preceeding the head-noun, adding to their diversity and effect. In such phrases, the genitive forms of swear nouns – usually preceeding the head counter to genitive attributes in other nominal phrases – have been reinterpreted as adjectives allowing them to be freely coordinated in a string of attributes without conjoining them by conjunctions.

Ásta Svavarsdóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Laugavegi 13
IS-101 Reykjavík
asta.svavarsdottir@arnastofnun.is

